

UDK 581.9:712.23(497.16)

Vukić Pulević & Zlatko Bulić*

NEKI OTVORENI TAKSONOMSKI I FITOGEOGRAFSKI
PROBLEMI U FLORI LOVCENA
SOME OPEN TAXONOMICAL AND PHYTOGEOGRAPHICAL PROBLEMS
OF LOVCEN'S FLORA

IZVOD

U radu su prikazane rijetke i nedovoljno poznate vrste za floru Lovćena, vrste interesantne za taksonomska i biogeografska istraživanja, kao i niz drugih bilježaka čiji nalazi u novije vrijeme nijesu potvrđeni ili su se pak pokazali kao diskutabilni.

ABSTRACT

In this paper there are presented rare and not enough known species for the flora of Lovćen; there are to find some species of interest for taxonomical and biogeographical researches too, and some other plants discovered in the recent period but not confirmed or to be still discussible.

UVOD

Dugo vremena je jedini ulaz u Crnu Goru bio sa mora, pa je to bio i jedan od Drazloga što su istraživači naročito u prošlosti najviše pažnje u svojim istraživanjima posvetili primorskom regionu. Ipak, neki od njih, privučeni raznovrsnošću, bogatstvom i neistraženošću prirodnih i drugih karaktera, odlučivali su se za kraće ili duže ekskurzije u unutrašnjost i o tome ostavili zanimljivu literaturnu i putopisnu građu. Mnogi od njih su botaničkoj nauci ostavili niz značajnih otkrića, počev od novih biljaka za nauku, novih taksona za floru Crne Gore, pa do rezultata zanimljivih za fitogeografiju, fitoceneologiju i istoriografiju botaničkih i drugih istraživanja. Tako je na herbarskom materijalu iz Crne Gore, pa i sa Lovćena, opisan veliki broj novih taksona koji kasnije sa razvojem taksonomije i savremene biosiste-

*Prof. dr. Vukić PULEVIĆ, Prirodno-matematički fakultet Univerziteta u Podgorici
Zlatko BULIĆ, Republički Zavod za zaštitu prirode, Podgorica.

matike nijesu u dovoljnoj mjeri provjeravani, tako da mnogi od njih danas predstavljaju otvorene probleme koji zahtijevaju ozbiljna naučna istraživanja.

Nedostatak savremenih biosistematskih monografija pojedinih rodova i vrsta motivisala je naše botaničare: V. Blečića, R. Lakušića, K.T. Stankovića, V. Pulevića i dr., da ovakvim problemima posvete veću pažnju. S obzirom na sadašnje stanje u crnogorskoj nauci, a pogotovo status botanike u njoj, ova istraživanja su u prvom redu bila stvar ličnih interesovanja i preokupacija istraživača. Kako su podaci do kojih se ovim istraživanjima dolazilo bili reprezentativni i dobro su služili afirmaciji botaničke nauke u Crnoj Gori, stalno se osjećala potreba za pokretanjem naučnog projekta koji bi obuhvatio kompleksna istraživanja "problematičnih" taksona u flori Crne Gore.

MATERIJAL I METODIKA ISTRAŽIVANJA

Materijal za ovaj rad predstavlja globalnu sintezu florističkih podataka vezanih za floru Lovćena i okoline. Metodom uporedne analize florističkih podataka izdvojeni su oni taksoni u flori Lovćena koji su interesantni za taksonomska, sistematska, fitogeografska i ekološka istraživanja. Kroz kritički osvrt na veoma heterogenu botaničku građu o flori Lovćena, metodika rada je išla ka tome da ukaže na problematične taksonne, na moguće puteve rješavanja ovih problema i da upozna buduće istraživače sa botaničkim otkrićima na Lovćenu, koja su polako bivala zaboravljena, sa rijetkim i nedovoljno poznatim vrstama, kao i taksonima čiji su nalazi na području Lovćena u velikoj mjeri diskutabilni.

REZULTATI I DISKUSIJA

Za floru Lovćena K. T. Stanković (1970, 1972) navodi 1158 vrsta (ne računajući poveliki broj nižih taksona), uključenih u 476 radova i 95 familija, od toga su 122 taksona novi za ovo područje. Zanimljivo je napomenuti da 427 taksona koji su navodeni u literaturi za ovo područje nijesu potvrđeni kod Stankoviće, a od tog broja su 134 vrste. Ovakvi kontravezni podaci su svakako rezultat različitog definisanja istraživanog područja, kao i selektivan pristup u korišćenju literaturnih podataka. Tako npr. područje koje je istraživala K.T. Stanković je označila cestom koja povezuje mjesta: Kotor-Budva-Cetinje-Njeguši-Kotor. Time se samo formalno, ali ne i suštinski ograničava jedna cjelina, jer su ostali "okrajci" teritorije koji se prirodno oslanjaju na Lovćen, a to se naročito odnosi na mediteranske krajeve u oblasti Kotora i Budve. Zato je i broj od 122 nova taksona za ovo područje samo prividan, jer se među njima nalaze veoma česte vrste uz obalu mora kao npr: *Quercus ilex*, *Osyris alba*, *Pistacia terebinthus*, *P. lentiscus*, *Psoralea bituminosa*, *Dorycnium hirsutum*, *Myrthus communis*, *Erica arborea*, *Olea europaea*, *Ruscus aculeatus*, *Smilax aspera* i druge.

Iz spiska literature se vidi da se K.T. Stanković nije koristio Visianijevim radovima, kako onim prilozima u kojima je opisivao nove taksonne (1829, 1830) tako ni kapitalnim djelom "Flora dalmatica" (1842-1852). I to se može smatrati propustom, jer je R. Visiani sa područja Kotora i Paštrovića opisao dosta novih taksona, isključivo na osnovu građe koju su mu slali drugi botaničari, a u prvom redu M. Tommasini. Takve su vrste: *Seseli globiferum*, *Thymus originifolium*, *Cytisus weldeni*, *Crepis adenantha*, *Stachys menthaefolia*, *Picris laciniata*, *Antriscus fumarioides*, *Silenotommasinii*, *Hieracium verbascifolium* i druge, a kod Visianija ima zanimljivih florističkih

kih podataka iz okoline i priobalja, što se može smatrati podnožjem Lovćena, kao npr: *Allium cornutum*, *Amphoricarpus neumayeri*, *Orchis coriophora* var. *fragrans*, *Secale dalmaticum*, *Triticum remosum*, *Calamintha origanifolia*, *Chrysanthemum cinerariifolium*, *Potentilla fragariastrum* ssp. *breviscapa* i dr.

U spisak korišćene literature K.T. Stanković nije unijela ni rad M. Tommasini iz 1835. god, ali ga navodi kao sabirača biljaka na Lovćenu, sa skraćenicom "To", kao što je to uradio i Rohlena, pa se može zaključiti da je ona Tommasinijeve podatke koristila posredno, preko Rohlene. M. Tommasini je u Boki Kotorskoj boravio nekoliko mjeseca u ljeto 1827. god, i to po nekim administrativnim obavezama, što je iskoristio za opsežna botaniziranja, kako u okolini samog Kotora, tako i šire, pa je na području Orijena stizao do Dragalja i Grahova a na padinama Lovćena kretao se prema Stanjevićima i Ograđenici. Crnogorsku granicu nije prelazio, iako je imao veliku želju, zbog karantina koji je bio postavljen kao preventivna mjera protiv širenja kuge koja se u to vrijeme bila pojavila. No i pored toga, Tommasini je dolazio do biljaka sa Lovćena preko jednog mještana sa Njeguša, koji je snadbijevao kotorske apoteke ljekovitim travama. Tommasini ga je nazvao "Crnogorski Dioscoridis", ali, na žalost, nije zabilježio njegovo ime, a koje bi, vjerovatno, mogao pronaći neki strpljivi istraživač kotorskih arhiva. J. Rohlena je samo jedan manji broj biljaka iz Tommasinijevog priloga unio u svoj *Conspectus* (1942), i to onih s "ove strane" tadašnje austrijske granice, pa i ni njih svaku. Tako se budućim istraživači Lovćena moraju neprekidno vraćati Tommasiniju, kao izvoru dragocjene florističke građe, tim prije što je to pionirski rad o flori Crne Gore.

Tommasini, koji je kao pravnik po struci u to vrijeme bio neiskusni botaničar, slao je herbarski materijal na proučavanje istovremeno kao duplete na jednu stranu R. Visianiju u Padovu, a na drugu stranu T. Hostu u Beč. Tako je došlo do opisivanja istih novih biljaka od dvojice botaničara, i to skoro istovremeno. To je kasnije zapazio i sam Tommasini, pa je sa zakašnjenjem od skoro deceniju publikovao prilog o botaničkim istraživanjima u području Kotora, da bi razjasnio probleme koji su nastali njegovom neoprežnošću. O tome je nedavno (1982) napisao raspravu E. Mayer i sredio nomenklaturu po prioritetima i na savremenim taksonomskim principima. Radi ilustracije navešćem nekoliko komparativnih primjera Visianijevih i Hostovih opisa novih taksona: *Stachys grandiflora* Host. = *Stachys menthifolia* Vis., *Satureja parvifolia* Vis., = *Satureja inodora* Host. itd. K.T. Stanković 1972:49 navodi u spisku literature Adamovićevo "Građu za floru Kraljevine Crne Gore", na početku stavlja ime Adamovića sa skraćenicom "Ad", a autori ovog članka su uporednom analizom podataka utvrdili da ovaj Adamovićevo rad nije korišćen, već su njegovi podaci korišćeni posredno preko Rohlene (1942). Ovo je posebno bitno zbog toga što i Rohlena nije koristio pomenutu Adamovićevo studiju, iako su bili savremnici, već je podatke uzeo iz nekog drugog rada a autori za sada misle da je to Adamovićevo prilog "Die Panzerföhre im Lovcengerbirge" (1908) - u prevodu: Munika na Lovćenu, u kojem daje spisak od preko 50 biljnih vrsta, dok su podaci iz studije (1913) izostali i kod Rohlene i kod Stankovičke.

Detaljnije pretresanje literature botaničke građe otkrilo bi i niz sitnih ali svakaako bitnih momenata kada su u pitanju granica areala, taksonomija, nomenklatura, ekologija, previdi i omaške pri bilježenju terenskih podataka i određivanju biljaka, nekritički odnos pri korišćenju literature i dr. Kada je Lovćen u pitanju, postoje i istorijski faktori koji su otežavali da se flora Lovćena sagleda u cjelini, jer je na njegovim padinama za dugo bila granica prema Austro-Ugarskoj. Isto tako može se zapažiti da su botaničari ulazeći u Crnu Goru prosto "pretrčavali" Lovćen i na njemu sabirali biljke u kraćim ekskurzijama (izuzev Krsta Pejovića, koji je za Rohlenu sabirao biljke i, naravno, kasnije Koviljku Tomić - Stanković). Tako, dalja istraživanja

treba da utvrde endemizam u flori Lovćena i njenu vezu sa florama susjednih planina, kako onima iz lanca primorskih Dinarida, tako i onih prema unutrašnjosti.

Neka novija istraživanja u velikoj mjeri nadopunjuju dosadašnja znanja o flori Lovćena, i to naročito njegove podgorine, a to su upravo oni djelovi "preko ceste" koje je K.T. Stanković izostavila. Ovdje na prvom mjestu mislimo na opširan rad engleskih autora P. A d a m - a et al. (1972), koji su izučavali širu okolinu Budve i u florističkom spisku zabilježili 56 uglavnom nedovoljno poznatih i rijetkih vrsta vaskularnih biljaka u istraživanom području, a tri su i nove za floru Crne Gore.

S obzirom da je u vrijeme kada je K.T. Stanković obrađivala floru i vegetaciju Lovćena tek bila izašla prva knjiga "Flora Europea", to je i sa te strane moguće izvršiti neke revizije i prilagodavanja modernijoj nomenkulturi i taksonomiji.

Lovćen je najpodrobnije istraživao češki botaničar J. R o h l e n a sa svojim saradnikom Krstom Pejovićem sa Njeguša, koji je za njega marljivo sabirao biljke na širem području Lovćena. Među brojnim Rohleninin otkrićima sa ovog područja zanimljivo je ukazati na neka od njih, kao što su:

Berteroa gintlii Rohl. je jedna od prvih vrsta koje je Rohlena opisao 1904:232, a otkrio ju je na krečnjačkim stijenama kod Njeguša. Vrstu je kao dobru ocijenio A d a m o v i ć 1913:9, zatim H a y e k 1924, kao i P.W. B a l l (1964) u najnovijem dijelu Flora Europea 1:305 (5). K.T. S t a n k o v i ć 1970:19 potvrđuje lokalitet na Njegušima i nalazi je još na Brajićima, što ekološki u potpunosti odgovara klasičnom lokalitetu sa Njeguša. Bez obzira na to što još ni jedanput status ove vrste nije osporen, smatramo da ona zaslužuje jednu opsežnu studiju, kako u morfološkom tako i u ekološkom i bio geografskom pogledu. Na prvom mjestu treba je izučiti sa komparativnog stanovišta u vezi sa ostalim vrstama iz Crne Gore i susjednih područja. Stankovička bilježi da se na svoja dva lokaliteta srijeće "uz zidine i na rubu šuma crnog graba", a uz to kada se zna da su Njeguši i Brajići gusto naseljena mjesta stiče se utisak da se njena staništa mogu okarakterisati kao ruderalna, sa nitrificiranim lokalitetima, što utiče na habitus. Naravno da su ovo samo pretpostavke i spekulacije, a pravi rezultat će izaći na vidjelo tek nakon detaljnih istraživanja.

Lamium lovcenicus Rohl. je druga zanimljiva vrsta koja je bila u neku ruku i simbol flore Lovćena i za koju R o h l e n a 1933:9 kaže da raste u žbunju kod Garčevića, Zalaza i Njeguša ispod Lovćena. Drugom prilikom R o h l e n a 1942:293 ovim lokalitetima pridodaje i Obod. H a y e k 1924, ovu vrstu smatra dobrom, dok K. T. Stanković nije potvrdila ove nalaze, niti je otkrila nove. Ono što otvara probleme za ovu bjelocvetnu mrtvu koprivu je što je P. W. B a l l u Flori Euroapaei (1972) 3:147 (353) ne priznaje kao vrstu, već je stavlja u sinonimiku pored *Lamium orvala* L.

Crepis pantoczekii (Vis.) Latzel f. *vandasi* je takode interesantan takson koji ulazi među zanimljive probleme koje je otvorio J. R o h l e n a (1942:404) koji je na Njegušima otkrio Krsto Pejović a R o h l e n a (1904/1905:66) opisao kao *Crepis vandasi*.

Ukazaćemo i na nekoliko vrsta u čiju zastupljenost u flori Lovćena je posumnjao R o h l e n a, a čija nalazišta nije potvrdila ni K.T. Stanković, tako da i ovi problemi ostaju otvoreni. Takve su vrste:

Carduus carduellis (L.) Kern. Kod Cetinja je ovu vrstu našao Baldacci, a R o h l e n a 1942:380 uz ovaj lokalitet stavlja upitnik uz napomenu: "Verosimilizet loca hic enumerata partium ad var. sequentem vel ad C. illyricum Maly pertinent". Nalaz nije potvrdila ni K. T. S t a n k o v i ć 1972:30.

Centaurea dubia Sut. ssp. *nigrescens* (Willd.) Hay. je vrsta koju je prvi zabilježio B a l d a c c i 1894:97 za Cetinjsko polje i to je do sada jedini navod za floru Crne Gore. R o h l e n a 1942:391 ovaj navod stavlja pod upitnik uz napomenu: "Potius ad aliam speciem pertinere vider", a ovu sumnju od Rohlene preuzima i K.T. Stanković 1972:32.

Leontodon taraxacoides (Will.) Mer. Ovu vrstu je za Lovćen prvi 1835. god. zabilježio Tommasini (1835) pod nazivom *Thrinicia hirta*. Rohlena 1942:396 i ovdje stavlja upitnik uz napomenu: "Mihi dubius videtur!".

Pod nazivom *Thrinicia hirta* ovu biljku je našao 1838. god. na San Đovaniju iznad Kotora a 1841. god. objavio B. Bassoletto (1841). K.T. Stanković 1972:33 prenosi Tommasinijev navod uz napomenu da je ona nije našla, ali je izostavila Rohleninu sumnju i komentar.

Viola gracilis S.S. je biljka čije prisustvo u flori Crne Gore Rohlena 1942:102-103 stavlja pod upitnik, a kao lokaliteti navođenja su neka područja u kućkim planinama i na Komu, kao i na Lovćenu. Rohlenin komentar: "E montibus Lovćen et Kom etiam a cl. Baldacci indicata. Ego non vidi".

Cephalaria lavigata (W.K.) Schrad. je vrsta za čije prisustvo ne samo na Lovćenu već i u flori Crne Gore je posumnjao Rohlena 1942:338, iako ju je Baldacci (1893) naveo za Krstac kod Njeguša i za Timar kod Šavnika. Rohlena pretpostavlja: "Verosimiliter planta e primo loco ad *C.leucantha*, planta e loco Timar ad *C.pastricensis* perzinent". Značaj ovog komentara je u pretpostavci da je moguć još jedan lokalitet za *C.pastricensis* Doerfl. U Crnoj Gori, s obzirom da je do sada bila poznata na dva: lokalitet u Pivi prema granici Bosne i Hercegovine (Ravno i Orak u slivu Vrbice). K.T. Stanković nije potvrdila Baldacciev nalaz uz prihvatanje Rohlenine sumnje da je na Krscu umjesto *C.laevigata* moguća *C.leucantha* (L.) Schrad.

Campanula sibirica L. je vrsta koju je kod Cetinja registrovao Baldacci i to je jedini navod za floru Crne Gore, ali i za njega je Rohlena 1942:345 stavio upitnik, samo bez komentara i objašnjenja iskazane sumnje, kako je to uobičavao u ostalim slučajevima, a ovdje se vjerovatno radi o "diskutabilnoj tački" u njenom arealu. K.T. Stanković 1972:25 je ne navodi.

Nonnea pulla (L.) DC. je u flori Lovćena zabilježena samo od strane J. Pančića, a to je i jedini do sada zabilježeni nalaz u Crnoj Gori. Rohlena 1942:248 je posumnjao u ovaj nalaz, a ovu sumnju opravdava i to što je ni K.T. Stanković nije tamo našla.

Lilium carniolicum L. ssp. *bosniacum* Beck je zanimljiva vrsta u flori Lovćena u čiji nalaz je posumnjao i sam Rohlena, koji je tu prvi i jedini našao (1942:431). Naime, pri prvom navođenju za Lovćen Rohlena 1931:17 je izrazio čuđenje, ali ne i sumnju, u ovaj lokalitet za kojega kaže: "Hutweiden auf dem Berge Lovćen!! (Vom Lovćen wurde mir diese Art, welche häufiger nordlichen montenegr. Gebirgen vorkommt, bisher nicht bekannt.) K.T. Stanković 1972:38 nije potvrdila Rohlenin nalaz.

Fritillaria gracillis (Ebel) A.Gr. je vrsta iz fam. Liliaceae koja je Rohleni zadavala glavobolju, jer se zapravo dugo mučio kako da predstavi ovu vrstu nježne kockavice planine Lovćena i iz Crne Gore uopšte, da bi se na kraju dosta uvjerljivo odlučio za ovu biljku. Uz nju Rohlena pod upitnikom i komentarom navodi i vrstu *F. tenella*, za koju kaže: "Potius ad speciem sequentum pertinet".

Salvia virgata Ait., zabilježena od strane Pantoczeka za okolinu Cetinja, od Rohlene 1942:301 je stavljena pod sumnju, sa pretpostavkom da se radi o nekoj drugoj vrsti koja nije dobro određena.

Povodeći se za Rohlenom 1942:471 trebalo bi provjeriti i nalaze za vrstu *Festuca xanthina* R.S. sa Lovćena gdje ju je našao T. Pichler, pošto bi moglo da se radi o vrsti *F. pungens* var. *pseudoxanthina*. Zanimljiv je slučaj i sa vrstom *Festuca alpina* Sut. u čiji je Horakov nalaz na Jezerskom vrhu Rohlena 1942:470 posumnjao, ali je K.T. Stanković 1972:44 takvu dubiozu otklonila, našavši ovu biljku još i na Velikom Bosturu, Štirovniku i Babljaku.

Zanimljivi su i Pančićevi floristički nalazi na planini Lovćen, kao: *Prunus prostrata* Lab. je vrsta za čije nalazište Pančić 1875:25 kaže samo "In saxosis m. Lovćen,

clivo occidentali". Drugi pomen o ovoj biljci daje A d a m o v i ć 1908:202 u radu koji se odnosi na muniku (*Pinus heldreichii*) na Lovćenu. Kako se ovdje radi o suvoparnom i uzgrednom podatku, to nije izvjesno da li je Adamović sam vidio ovu biljku ili je, pak, podatak uzeo iz literature (od Pančića). Da ova sumnja ima osnovu potvrđuje Adamovićevo opširniji prilog o flori Crne Gore (1913) u kojemu ne navodi ovu vrstu za Lovćen, a što bi bilo logično jer je ovaj rad izašao nakon onog u kojemu komentariše zastupljenost munike na Lovćenu. No, A d a m o v i ć 1913:27 daje ne manje zanimljiv podatak o zastupljenosti ove vrste na vrhu Jastrebece. Rohlena 1942:162-163 pokazuje da nakon Pančića (i Adamovića) niko nije potvrdio lokalitet sa Lovćena, a što se vidi i iz opisa staništa "In saxosis montis Lovćen clivo occident" (Pč, Ad). I K.T. Stanković 1970:31 nije potvrdila nalaz, već samo citira Rohlenu. Kako to navodi W e b 1968:79, vrsta *Prunus prostrata* naseljava u Evropi planinsko područje mediteranske regije, navodeći zemlje u kojima se srijeće: Al, Co, Cr, Gr, Hs, Ju i Sa. Slično čini i H a y e k 1926:759, s tim što navodi još Dalmaciju, Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju. Lokaliteti na Lovćenu i Bijeloj gori su prirodni u dijelu areala koji se pruža primorskim Dinaridima prema Biokovu i južnom Velebitu, kako je to zabilježio F.K u š a n 1969:129. Zato je važno da se stari nalazi vrsta *Prunus prostrata* u Crnoj Gori provjere i prouče.

Silene waldsteinii Gris. je vrsta za koju P a n č i ć 1875:13 kaže: "In rupestris m. Lovćen, Bijela Gora, Javorje, et Kom", a A. O C h a t e r & S. M. W a l t e r s u Flora Europaea 1:171 navode za planine Balkanskog poluostrva (Al, Bu, Gr, Ju). Kako je ovaj navod dat od strane samo jednog botaničara, Rohlena 1942:53-54 ga donekle dovodi u sumnju, iako uz redni broj ove vrste ne stavlja upitnik, što uobičajva kada je u pitanju neka sumnjiva vrsta ili nalaz, on doslovno u komentaru kaže "Meo sensu loca hic enumerata partium (vel omnia?) ad spec. sequentum pertinent". Ni K.T. Stanković 1970:13 nije potvrdila Pančićev nalaz, ali isto tako nije obratila pažnju na Rohleninu napomenu. Po svemu sudeći, ovdje se može raditi o nekom Pančićevom previdu prilikom određivanja nekog primjerka sa Lovćena koji ga je na "prvi pogled" podsjetio na ovu vrstu, koju je on često srijetao u istočnoj Srbiji, o čemu će buduća istraživanja dati konačan sud.

Bez rezerve se ne može prihvatiti ni Pančićev nalaz vrste *Salsola kali* L. iz okoline Cetinja, makar ne u tom smislu da sradi o prirodnom staništu, s obzirom da je ova vrsta uobičajena u litoralnoj zoni.

Skrenućemo pažnju i na otkrića Ernesta S a g a r s k o g 1903:20-21, o kojima je do sada dosta raspravljano u literaturi, a u prvom redu radi se o vrsti *Calamintha montenegrina* nadenoj na Njegušima kod Cetinja, koju je Š i l i ć 1974:63-67 prvo preimenovao u *Acinos montenegrinus* (Sagorski) Šilić, da bi je nešto kasnije u monografskoj studiji (Š i l i ć 1979:342) definisano odredio kao *Acinos majoranifolius* (Mill.) Šilić. Pomenućemo i interesantnu hibridnu vrstu *Marubium montenegrinum* (M.apulum x M.candidissimum) koju je S a g o r s k i 1905:27-28 pronašao na Njegušima.

Za dalja horološka istraživanja zanimljive su ove vrste koje su do sada nadene samo na Lovćenu, tim prije što su zabilježene samo od jednog botaničara. Takve su vrste: *Dianthus haynaldianus* Borb. i *Anthyllis hermanniae* L. koje je zabilježio Baldacci, prvu za vrh Lovćena a drugu kod Cetinja, kao i vrsta *Potentilla australis* Kraš., koju navodi za Lovćen Rohlena 1942:144. Pomenućemo i to da je vrsta *Orlaya platycarpa* (L.) Koch od strane Baldaccia poznata samo za Cetinjsko polje, kao i da je vrsta *Trifolium maritimum* Huds. navodena u Crnoj Gori samo za Cetinje (Kneucke i Bar (Grimburg). Ovdje je značajno napomenuti da su u priložima K.T. Stanković (1970,1972), vjerovatno tehničkom omaškom izostali neki rodovi i familije - *Fabaceae*.

Rohlena 1942:49 je iskazao sumnju i u zastupljenost vrste *Dianthus lateritius* Ral., koju su za Kom, Durmitor, Lovćen i Žijovo naveli Pantocsek, Pančić i Baldacci, napominjujući: "Loca enumerata verosimiliter ad aliam spec. pertinent".

Na nekim primjerima može se vidjeti da se na Lovćenu nalazi granica areala nekih vrsta. Radi ilustracije pomenućemo neke, kao npr. vrstu *Scabiosa crenata* Cyr., koja, prostirući se od juga Italije preko južne Grčke i Albanije, zalazi u Crnu Goru i ide prema zapadu samo do Lovćena, i endemičnu vrstu *Edraianthus wettsteinii* Hall. & Bald., čije je klasično nalazište na planini Rumiji a prema zapadu se pruža do Lovćena, gdje se javlja i kao posebna podvrsta *lovcenicus*, koju su opisali M a y e r i B l e č i ć (1969) i dr.

Prateći saksonskog kralja kroz Crnu Goru, B. B i a s o l e t t o 1841:199 je na jednom "opasnom prolazu koji vodi glavnom gradu Cetinju" otkrio novu vrstu koju je u čast suverena nazvao *Saxifraga federici augusti* Bias. Kasnije se o ovoj biljci dosta pisalo i polemisalo, više puta je dobijala nomenklaturne transformacije, ali je njeno klasično nalazište zaboravljeno, čak se ni u kojem obliku ne pominje ni kod istraživača flore Lovćena. Veliki nedostatak Biazoletove knjige je u tome što u indeksu biljnih vrsta nije označavao lokalitete ili područja gdje je vrste sabirao, tako da je ova oznaka stavišta za pomenutu vrstu slučajna, jer se radi o novom taksonu, pa se samim tim ovdje otvara veliko pitanje: gdje je pravi locus classicus za vrstu *Saxifraga federici augusti* i kako njega povezati sa svim budućim taksonomskim raspravama za oblike iz unutrašnjosti Balkana koji su označavani sa ovim nazivom, makar i kao sinonimom.

Kod Bjazoleta postoji još jedan zanimljiv problem zapravo, prema Rohleni 1942:374, a po tvrdnju Ebela, Bizoletto je našao na putu Cetinje-Budva *Doronicum grandiflorum* Lam. S obzirom da je veoma interesantno da se ova vrsta spušta toliko južno i tako nisko kao što je put od Cetinja za Budvu preko Đurđeva ždrijela, kao i to da K.T. Stanković 1972:29 nije potvrdila ovaj nalaz, neophodno je detaljnije proučiti ovaj problem.

Za floru Lovćena navodeno je nekoliko vrsta za koje K.T. Stanković 1970:2 pretpostavlja da su iščezle, kao što su: *Trollius europaeus*, *Anemone pulsatilla*, *Arctostaphylos uva ursi* i druge. Međutim, ovdje mogu da budu u pitanju i drugi problemi: da su istraživači slučajnim omaškama napravili previde ili propuste, kao i zamjena etiketa, što nije rijedak slučaj u literaturi. Zanimljivo bi bilo proučiti i areal vrste *Telekia speciosa* (Schr.) Baumg., s obzirom da postoji samo jedan navod za okolinu Cetinja od strane Kneuckera.

ZAKLJUČAK

1. U radu je dat prikaz zanimljivih predstavnika flore Lovćena koji su interesantni ne samo sa problematičnog taksonomskog stanovišta, već i kao objekti zanimljivi za fitogeografska proučavanja.

2. Osim pomenutih u tekstu, na Lovćenu se nalazi veći broj zanimljivih endemičnih, reliktnih, rijetkih i ugroženih biljnih vrsta, koje su značajne u sklopu zaštite ne samo flore NP "Lovćen", nego i flore Crne Gore u cjelini, kao npr. vrste: *Ilex aquifolium*, *Taxus baccata*, *Corylus colurna*, *Pinus heldreichii*, *Amphoricarpus neumayeri*, *Centaurea nicolai*, *Crocus dalmaticus*, *C. tommasinianus*, *C. albiflorus*, *C. weldenii*, *De-anthus croaticus*, *D. nicolai*, *Rhamnus orbiculata*, *Tulipa grisebachiana*, *Allium delmaticum*, *Achillea abrotanoides*, *Vincetoxicum huteri*, *Thymus rohlena* i mnoge druge o kojima treba prikupiti svježije podatke o arealima i brojnosti u cilju adekvatnije zaštite.

3. Neophodno je za NP "Lovćen" uraditi "Crvenu knjigu" flore i faune, prospekte, postere, kataloge, razglednice i druge ilustrovane priručnike sa ciljem boljeg upoznavanja živog svijeta i popularizacije njegove zaštite.

4. U cilju upoznavanja florističkih vrijednosti NP "Lovćen" moguće je na nekom pogodnom lokalitetu oformiti botanički vrt-baštu planinske flore, kako bi se i na taj način predstavili floristički rariteti, endemične, zaštićene, kao i druge značajne biljke (ljekovite, medonosne, aromatične, dekorativne i dr.) ovog zanimljivog područja.

LITERATURA

- Adam P. Birks H.J. B. & Walters S.H.(1972): *A contribution to the flora and vegetation of the Budva area, Montenegro*. Glasn. Republ. Zav. Za Prir.-Prir.Muz., 4:41-72, Titograd.
- Adamović L.(1908) *Die Panzerföhre im Lovcengebirge*. Magyar Bot. Lapok, 7:200-203, Budapest.
- Adamović L.(1913): *Grada za floru kraljevine Crne Gore*. Rad JAZU. 195:1-96 & 226, Zagreb.
- Baldacci A.(1893): *Ostale zabilješke o flori Crne Gore-putovanje 1891*. In Pulević V. & Vincek D.: Crna Gora - Vrata Balkana - putopisi i zapisi evropskih botaničara. Obod, (1991):517-604, Cetinje, (Prevod).
- Baldacci A.(1894): *Contributo alla conoseenza della flora dalmata, montenegrina, albanese, epirata e graeca*. Nuovo Gior. Bot. Ital (Nuova serie) 1(2):90-103.
- Ball. P. W.(1964): *Berberoa DC in Flora Europaea*, vol 1:305(5) Cambridge
- Ball. P. W. (1972): *Lamium L. in Flora Europaea*, vol.3:147(353), Cambridge
- Biasoletto B.(1841). *Putovanje saksonskog kralja Fridriha Augusta u Crnu Goru*. In Pulević V. & Vincek D.: Crna Gora - Vrata Balkana -Putopisi i zapisi evropskih botaničara. Obod, (1991):73-129, Cetinje (Prevod).
- Charter A.O. & Walters s.M. (1964): *Silene L.in Flora Europaea 1:171*.
- Hayek A.(1924/1933): *Prodromus Florae Peninsulae Balcanicae*. Feddes Repert.(Beih.), 30,1924-1933.
- Host M.T.(1831): *Flora Austriaca 2*, Viene.
- Mayer et Blečić (1969): *Zur Taxonomic und Chorologie von Edraianthus sectio Uniflori*. Phytion, 13(3-4): 241-247, (Austria)
- Mayer E.(1982): *Primitie floriae Montenegrinae*. Glasn. Republ. Zav. Zaš. Prir.-Prir. Muz., 15: 27-48, Titograd.
- Pančić J.(1875): *Elanchsus plantarum vesicularium quae aestate a. 1873 in Crna Gora legit Dr j. Pančić*, Beograd.
- Rohlana J.(1904): *Zwei neue Pflanzen-Arten von Montenegro*. Magyar. Bo Lapok. 3 (8/11): 232-233.
- Rohlana J. (1904/1905): *Vierter Beitrag zur Flora von Montenegro*. Sitz Ber. Bohm. Ges. Wiss. 38:108, Prag.
- Rohlana J.(1931): *Achter Beitrag zur Flora von Montenegro*. Sitz.-Ber. Bohm. Ges. Wiss. Tr. II, 35:1-29, Prag.
- Rohlana J.(1933/1934): *Neuter Beitrag zur Flora von Montenegro*.Sitz.-Ber. Bohm. Ges. Wiss.: 1-20, Prag.

- Rahlena J.(1942): *Conspectus florum montenegrinae*. Preslia 20/21, Prag.
- Sagorski E.(1903): *Calamintha montenegrina nov. spec. Osterr. Bot. Zeitschr.* 53:20-21.
- Sagorski E.(1905): *Marrubium montenegrinum (M. apulam x M. candidissimum L.) nov. hybrid.* Osterr. Bot. Zeitschr. 55:27-28.
- Tomić-Stanković K. (1965/1966): *Pinus heldreichii (munika) u vegetaciji Lovćena*. Zbor. Fil. Fak. 3:439-444, Priština.
- Tomić-Stanković K. (1970): *Vegetacija Lovćena u Crnoj Gori*. Zajed. Nauč. Ustan. Kosova-Studije, 17:1-93, Priština.
- Tomić-Stanković K.(1970): *Flora Lovćena I*. Zbor.Fak. 7:1-39, Priština.
- Tomić-Stanković K. (1972): *Flora Lovćena II*. Zbor. Fil. Fak. 8:1-50, Priština.
- Tommasini M.(1935): *Botanička putovanja po kotorskom okrugu*. In Pulević V. & Vincek D.č Crna Gora -Vrata Balkana - Putopisi i zapisi evropskih botaničara. Obod, (1991): 35-72, Cetinje, (Prevod).
- Šilić Č.(1974): *Da li je Calamintha montenegrina Sagorski poseban specijes, ili ne*. Tokovi, 9:63-77, Ivangrad.
- Šilić Č. (1979): *Monografija rodova Satureja L., Calamintha Mill., Micromeria.Benth., Acinos Mill & Clinopodium L. u flori Jugoslavije*. Zem. Muz. B. i H. - Pos. Izd.:1-440, Sarajevo.
- Visiani R.(1829): *Plante rariores in Dalmatia recens detectae*. Flora. (Regensburg).
- Visiani R.(1830):*Plantae dalmaticae nunc primun editae*. Flora (Regensburg).
- Visiani R.(1842-1852):*Flora Dalmatica, 1-3*.Lipsiae, 1842-1852,(1 in 1842., 2 in 1847., i 3 in 1850-1852).
- Visiani R.(1872) *Flora dalmaticae supplementum*. Mem. Ist. Veneto. 16:1-189,(Venezia).
- Visiani R. (1877/1882): *Florae dalmaticae supplementum alterum, adjectis plantis in Bosnia, Hercegovina et Montenegro crecentibus*, Pars I,II. Mem. Ist. Veneto 20/21, 1877&1882, (Venezia).
- Webb D.A. (1968):*Prunus L. in Flora Europaea 2:79*, Cambridge.

Vukić PULEVIĆ & Zlatko BULIĆ

SOME OPEN TAXONOMICAL AND PHYTOGEOGRAPHICAL PROBLEMS
OF LOVCEN'S FLORA

SUMMARY

In the area of Lovćen, conditioned primarily by its variable climate as well as very specific relief, a very big number of the species restricted areal are present. There are to find some species of interest for taxonomical and biogeographical researches too. In this paper some of its has been presented more detailed such as: *Berteroa gintlilii*, *Prunus prostrata*, *Acinos majoranifolius*, *Lamium lovčenicum*, *Edraianthus wetsteinii* ssp. *lovčenicum*, *Crepis vandasi*, *Saxifraga federaci augusti*, *Carduus carduellis*, *Centaurea dubia* ssp. *nigriscens*, *Leontodon taraxoides*, *Viola gracilis*, *Cephalaria laevigata*, *Festuca alpina*, and some other species discovered in the recent period but not confirmed or to be still discussible. During our researches of Lovćen's flora we noted some problems of taxonomical and phytogeographical nature at the species *Silene* what is exposed in this paper. A special attention has been pointed to the recommendation of necessary protection of some rare representants this flora.

By the scope for a long term protection, maintenance, developing and adequate exploration, it is necessary eliminate in time all those activities which may be destroy subject of rare floristical value of this terrain, in particularly Lovćen district which itself belongs to the National park regulation. The reason for, it would be necessary to prepare the areal map of endemic, relict, rar, protected, medical, honey porter and other important plants groups, as well as to publish a regional "Red book" National park of Lovćen, including a list of endangered botanical species degree of endager.